

Repàs a l'arqueologia funerària al Maresme

III Trobada d'Entitats de Recerca Local i Comarcal del Maresme

DAVID FARELL I GARRIGÓS – ENRIC SUBIÑÀ I COLL

El passat 14 de novembre de 2009 es va fer a Vilassar de Mar, amb l'organització del Centre d'Estudis Vilassarencs, la IIIa Trobada d'Entitats de Recerca Local i Comarcal del Maresme. El Centre d'Estudis Argentonins Jaume Clavell va presentar una comunicació amb el títol “Repàs a l'arqueologia funerària al Maresme”, redactada per David Farell i Enric Subiñà, de la secció de Patrimoni. Ara us en presentem un breu resum referint-nos únicament als jaciments d'Argentona. La comunicació fou publicada íntegrament en les actes de l'esmentada trobada.

Introducció

Sortosament, la recerca arqueològica al Maresme ja ha proporcionat prou jaciments arqueològics com per a permetre'ns caracteritzar els enterraments de les diferents etapes de l'antiguitat. La comunicació no pretén gaire més que, un cop analitzada la bibliografia sobre el tema, compilar la informació bàsica i, amb un ànim sobretot divulgatiu, presentar cada etapa –periodització– amb els trets essencials del món funerari, repassant els jaciments més representatius. Des dels dolmens prehistòrics fins les tombes de l'alta edat mitjana.

De les tombes prehistòriques en fem una ressenya important referint-nos a tot el Maresme. De les tombes ibèriques ens centrem

en les úniques necròpolis laietanes localitzades fins ara, totes tres a Cabrera de Mar. Ara bé, al tractar el món romà, ens adonem de les desenes de jaciments arqueològics que hi ha als municipis del Maresme, i d'entre ells, moltíssimes necròpolis, tombes diverses i referències epigràfiques i escultòriques del món funerari. Per tant, a tall d'exemple i atès que procedim del CEAJC, descrivim només les troballes funeràries romanes que han estat realitzades al terme municipal d'Argentona. Per a complementar-ho, hem triat dos llocs propers com són les necròpolis de Vilassar de Mar i les d'Iluro.

Un cop vistos els jaciments romans, aprofitem les jornades d'estudiosos per a presentar un jaciment d'Argentona força novell i, per tant, més desconegut: la necròpolis de Cal Guardiola, d'època altomedieval.

Per acabar, comentarem breument la importància del patrimoni funerari, que si bé és molt difícil de conservar “in situ” un cop acabat el seu estudi arqueològic, creiem que els mitjans actuals permeten o haurien de permetre la seva museïtzació, reintegració o acomodació en centres d'interpretació o museus. Per això, convidem a la reflexió final tot proposant a cercar la resposta a la següent pregunta: què podem visitar avui dia sobre el patrimoni funerari de l'antiguitat del Maresme.

Els jaciments arqueològics

Prehistòria

Ca l'Estrada: els vasos funeraris prehistòrics d'Argentona.

Ca l'Estrada és el jaciment arqueològic més conegut d'Argentona. Descobert cap als anys 1908-1909 en fer un pou la Companyia/Servei d'aigües, fou referenciat amb rapidesa pels prehistoriadors del país. La troballa va fer-se en un pou a 17 metres de fondària, on aparegueren dues urnes d'incineració ceràmiques fetes a mà. Al voltant de les urnes no s'hi trobà cap altre material. Els vasos són sencers, de base plana, un bitroncocònic i l'altre subcilíndric, de 20 i 15 cm d'alçada respectivament, i destaquen per la seva decoració geomètrica (solcs paral·lels horitzontals, diagonals i formant semi-cercles) a base d'acanalats situats a la meitat superior (sobre la carena). La bibliografia antiga els situà a l'època hallstàtica, tot i que més endavant ja entraren a formar part de la Cultura dels Camps d'Urnas del Bronze Final, datada vers els anys 1100-1000 aC. (resum i bibliografia del jaciment a FARELL et al. 2003; BASSOLS 2004 b).

Es conserven al Museu de Mataró amb els núms. d'inventari 676 i 677.

Cap als anys 1908-1909, prop del lloc on foren trobades les dues primeres urnes –en el lloc de la “Riera”– es descobrí una nova

urna carenada, feta a mà, decorada amb acanalats geomètrics i coberta amb un "plat-tapadora". Les restes d'aquest nou material, molt trossejades i pel que sembla no conservades, aparegueren en un altre pou fet per la Companyia d'Aigües, aquest cop a uns 23 metres de fondària.

Amb les tres urnes d'Argentona potser ens trobem davant del que fou un camp funerari del qual encara desconeixem la part del poblat on vivien. Els camps d'urnes seguien el ritual de la incineració que seguidament continuaria la cultura ibèrica durant alguns segles més.

Època romana

Els romans practicaven dos tipus d'enterrament: la incineració i la inhumació; encara que normalment la inhumació era emprada per a la gent pobre, mentre que la incineració era reservada per a les famílies nobles. No obstant, a partir del segle II dC. ja es va generalitzar la inhumació dels cadàvers.

Normalment els cementiris o necròpolis (mot format per les paraules *necro*[mort] i *polis* [ciutat]) estaven situats a cel obert a l'entorn dels temples, al costat de les vil·les rurals i fora dels recintes emmurallats. Generalment una paret o un marge delimitava el recinte sacre, tot i que és sabut que moltes tombes també es col·locaven al llarg dels camins que conduïen a les ciutats.

Donada la gran quantitat d'enterraments localitzats a la comarca del Maresme, en aquesta comunicació aprofitarem la nostra adscripció al municipi d'Argentona per a detallar sobretot els localitzats en aquest terme. L'anàlisi que fem suposarà una ampliació o un complement de la Carta Arqueològica d'Argentona que actualitzarem fa alguns anys (FARELL,

LLADÓ, LLADÓ, SUBIÑÀ 2003), i estarà basat principalment en el treball que realitzà Marta Prevosti sobre l'àrea rural d'Iluro (PREVOSTI 1981).

Argentona

En el treball de la Carta Arqueològica parlem d'almenys 32 jaciments d'època romana trobats a Argentona. D'aquests, i reiterem que seguint sobretot la bibliografia marcada primer per Marià Ribas i ja als anys 80 per M. Pre-

vosti, identifiquem 7 necròpolis i 2 sepultures isolades: Riudemeia, Sant Miquel del Cros/Can Garí, Sant Jaume de Traià, Turó de Sant Sebastià, entre Sant Jaume de Traià i Can Cabanyes, Can Martí de la Pujada/Can Cabanyes, finca del Sr. Matheu, Can Lladó-Tubau i Font Ballot o del Mig.

-Riudemeia. Necròpolis associada a vil·la. En unes notes de M. Ribas preses el 1920 s'hi citen enterraments de teules prop de Can Riudemeia, a la vora

del terme municipal d'Òrrius (RIBAS 1933, 1952; PREVOSTI 1981 p. 214).

-Sant Miquel del Cros/Can Garí: Necròpolis associada a vil·la. M. Ribas (RIBAS 1952) dóna la capella de Sant Miquel del Cros com una de les capelles construïdes sobre restes romanes i amb enterraments al voltant. Ens parla de diverses sepultures de *tegulae* de secció triangular a sota de la capella a al seu entorn (PREVOSTI 1981 p. 246-248). El conjunt pot abraçar una cronologia àmplia, tot i que almenys l'adscripció al baix imperi sembla clara.

-Sant Jaume de Traià: Necròpolis que sembla associada a una vil·la romana. Posterior temple. En unes excavacions del 1953 M. Ribas hi trobà, entre d'altres, "5 fosses o sitges al subsòl de l'edifici religiós, 8 sepultures antropomorfes medievals i 6 sepultures modernes" (RIBAS 1956 pp. 89 a 92, PREVOSTI 1981 p. 232). En excavar les fosses o sitges hi aparegueren molts ossos humans i altres restes, podent considerar que es tractava de sepultures romanes fora del seu lloc primitiu. A banda, altres indicis romans són dos fragments de làpides i dos fragments de possibles *mensae* de banquet funerari (PREVOSTI 1981 p. 240).

-Turó de Sant Sebastià. Necròpolis associada a una vil·la romana, situada prop de la capella de Sant Sebastià. M. Ribas (RIBAS 1952) cita, entre d'altres, enterraments desfets, en urnes i teules (PREVOSTI 1981 p. 229-230).

-Entre Sant Jaume de Traià i Can Cabanyes. Necròpolis associada a una vil·la romana d'època imperial. M. Ribas (RIBAS 1933) hi cita, entre d'altres restes, enterrament de teules al voltant d'una vil·la romana. En notes seves el mateix Ribas diu que la zona ocu-

pada pels enterraments era molt àmplia, arribant fins a Can Castells (PREVOSTI 1981 p. 227).

-Can Martí de la Pujada/Can Cabanyes. Necròpolis associada a vil·la romana que va viure fins al Baix Imperi. Posteriorment temple del s. IX. M. Ribas hi assenyala "molts enterraments de teules, alguns d'ells formats entre grans roques", situats més cap a Can Cabanyes i al voltant del temple de Can Martí, i parla d'una necròpolis romana important. Concretament, en unes notes del 1926 descriu la necròpolis romana, amb enterrament de *tegulae*, altres entre les roques i ceràmica variada d'ús comú, sigil·lada, fragments de lluernes i de ceràmica de parets fines. (RIBAS 1952, 1964; PREVOSTI 1981 p. 223).

-Finca del Sr. Matheu. Necròpolis situada entre la propietat Matheu (can Pins), prop de la vil·la romana anomenada "prop de la Riera de Pins" i "Can Bonavista". També prop de la via de Parpers. M. Ribas hi trobà l'any 1934 sepultures de teules agrupades (RIBAS 1952, PREVOSTI 1981 p. 222).

-Can Lladó-Tubau. Sepultura. En Francesc Lladó ens informà oralment de la troballa, al marge del camí d'entrada a casa seva, d'un enterrament romà amb teules planes i alguns ossos (FARELL et al. 2003 p. 274).

-Font Ballot o del Mig. Sepultura. Al costat d'aquests jaciments podem citar també un curiós enterrament "en sarcòfag i amb una corona d'estany subjectada amb claus de coure als peus", trobat "prop de l'aigua picant Ballot", que els estudiosos Pellicer, Ribas i Prevosti recullen tot i tractar-se d'un cas força indeterminat cronològicament. Els primers el situen com a romà (PREVOSTI 1981 p. 219).

Època medieval

La necròpolis de cal Guardiola (Argentona)

La darrera necròpolis de certa importància excavada al Maresme fou la de Cal Guardiola, al centre del nucli urbà d'Argentona. L'excavació fou duta a terme la primavera del 2006, i es realitzà en el marc d'una futura actuació de caràcter urbanístic, on s'inicià control arqueològic per les notícies orals sobre enterraments al lloc, que desemboquen en la detecció, documentació i excavació de la necròpolis.

En l'excavació del solar aparegueren un total de 28 possibles tombes, que després de ser excavades, queden reduïdes a 25 enterraments. Aquestes tombes formen la necròpolis de Cal Guardiola, la qual inicialment es va datar entre els segles IX i X., ja que l'absència de restes materials associades als enterraments no van permetre una datació més precisa. Documentalment a Argentona consta en un document de finals del segle IX una capella dedicada a Sant Martí, que sempre ha generat debat sobre la seva possible ubicació. La parròquia no s'esmenta fins al 1025, ben entrat el segle XI, tot i que sens dubte existia en segles més reculats. De tota manera creiem que l'església parroquial sempre ha tingut la ubicació actual, pel què la necròpolis l'hauríem de situar en una etapa cronològica anterior, ja que es faria difícil d'explicar un cementiri medieval que no estigués a redós de l'església.

També les tipologies morfològiques de les fosses, la majoria antropomorfes, que són les típiques del segle IX i X. També n'hi ha de rectangulars, concretament poc menys de la meitat. Les fosses es troben alineades, tant nord/sud com est/oest. Realment, la majo-

ria d'elles semblen formar una trama que queda desvirtuada amb la presència d'algunes fosses saltejades que, segurament, estaven alineades amb altres sepultures que s'han perdut.

Les fosses tenien algun tipus de coberta de les quals no ens han quedat evidències. Aquesta presència és segura ja que els morts, en la seva totalitat, es descarnen amb la cambra buida. A nivell d'hipòtesis, aquestes cobertes podrien haver estat fetes de fusta, ja que si s'haguessin utilitzat lloses de pedra alguna s'hauria trencat i acabat dintre de la sepultura.

Quant al ritus funerari, es tracta d'una necròpolis d'inhumació individual en fossa simple amb els esquelets dipositats en decúbit supí, amb el crani sempre cap a l'oest i els braços al llarg del cos o en posició semiflexionada o flexionada. Aquesta orientació s'associa a ritus cristians, en què el mort queda orientat cap a la sortida del sol. També cal dir que segurament els morts es trobaven embolicats amb algun tipus de sudari o mortalla (CÒDEX 2006).

Darrerament hem tingut accés als resultats de la prova del radiocarboni o C-14, mercès a les dades facilitades per l'arqueòleg que va dirigir l'excavació, en Daniel Vázquez. Es va realitzar una única prova analítica, sobre un esquelet segurament masculí. Els resultats de datació es donen per probabilitats i l'ampli arc cronològic entre el 686-881 dC té un 96% de probabilitats. Concretant una mica més, podríem datar la necròpolis a la primera meitat del segle VIII, època tardoromana, per tant anterior al que inicialment es va creure. Caldrien més anàlisis de radiocarboni per afinar aquesta datació de manera definitiva.

La Unitat d'Antropologia Biològica de la Universitat Autò-

Inhumació d'una tomba a Cal Guardia

noma de Barcelona va realitzar un informe antropològic de les restes humanes de la necròpolis. Es va fer una antropologia de camp que va permetre conèixer aspectes relacionats amb el ritual funerari i els processos tafonòmics. De l'anàlisi es va determinar que hi havia tan sols 1 infant, 1 jove i 23 adults, i del total 13 eren masculins, 9 femenins i 3 indeterminats.

També destaquen que la necròpolis no té superposicions

de tombes, fet que indica que hi havia terreny suficient o bé més necròpolis properes. El ritual funerari és habitual en les comunitats cristianes d'aquesta època (ARMENTANO; CARRASCAL; FADRIQUE; PUJOL – 2006).

BIBLIOGRAFIA

BASSOLS, I. (2004 b): *Urnes cineràries de Ca l'Estrada*. Felibrejada núm. 70. Fitxa de Preha. 9. Ed. Grup d'Histò-

ria del Casal. Mataró.
RIBAS, M. (1934): *Orígens i fets històrics de Mataró*. Mataró, 1934.
RIBAS, M. (1952): El poblament d'Ilduro. Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica XII. IEC. Barcelona, 1952.
PREVOSTI, M. (1981): *Cronologia i poblament a l'àrea rural d'Ilduro*. Premi Iluro 1980. Ed. Caixa Laietana. 2 vols.

Mataró, 1981.
RIBAS, M. (1963): *El orígens de Mataró*. Mataró.
ARMENTANO, N; CARRASCAL, S; FADRIQUE, T; PUJOL, M. (2006): *Informe antropològic de l'excavació de les restes de Cal Guardiola (Argentona)*. fonts. Butlletí del Centre d'Estudis Argentonins, núm. 27.
CÒDEX – Arqueologia i Patri-

moni. (2006): Necròpolis altmedieval de Cal Guardiola. FONTS. Butlletí del Centre d'Estudis Argentonins, núm. 27.
FARELL, D.; LLADÓ, F.; LLADÓ, J. i SUBIÑÀ, E. (2003): La Carta Arqueològica d'Argentona. Estat actual. XIX Sessió d'Estudis Mataronins, 2002. Ed. Museu Arxiu de Santa Maria. Mataró.

L'enciclopèdia d'argentona

Tal i com us vam anunciar, tenim com a gran objectiu del desè aniversari editar l'*Enciclopèdia d'Argentona*, escrita pel nostre consoci Josep Lladó i Pascual. Aquest és un projecte molt costós que no ens és possible de portar a terme sense l'ajut i el suport econòmic dels socis, els veïns d'Argentona, l'Ajuntament i les empreses de la vila.

CARACTERÍSTIQUES DE L'OBRA:

Entrades: 400 aproximadament.

Fotografies: 250 aproximadament.

Tamany: 700 pàgs. Format 42 x 29 cms.

Acabat: Tapa dura folrada amb tela amb camisa impresa a color. Llom rodó.

Tiratge previst: 500 exemplars.

PVP: 50 €.

Data aproximada de publicació: Hivern 2010

Hi ha diferents modalitats de patrocini i subscripció (veure el darrer número o la nostra web). El preu de venda al públic serà de 50 € (40 € per als socis del CEAJC). Demanaríem als nostres socis que en la mesura del possible se subscriguin a l'obra anticipadament, per aquest import de 40 €, el qual no es cobrarà fins al moment en què es comenci a editar l'obra. Per subscriure-us tan sols cal que ens envieu un mail a ceargentoninsjc@yahoo.es, i us farem el cobrament al vostre compte bancari. L'obra es lliurarà al Museu del Càntir (a qui agraïm la seva col·laboració) prèvia presentació del rebut bancari de cobrament. El nom de tots els subscriptors constarà en la darrera pàgina de l'obra, com evidentment no podrà ser pels qui la comprin un cop editada.

FEU-VOS SOCI DEL
CENTRE D'ESTUDIS, ARA!
Empleneu aquesta butlleta
amb les vostres dades

Nom i cognoms _____

Adreça _____

Població _____ C. Postal _____

Telèfon _____ Any de naixement _____

Marqueu la modalitat de soci que escolliu:

☐ Normal: 21 € per any ☐ Quota reduïda d'estudiants i pensionistes: 14 € per any

☐ Soci protector: ☐ 50 € per any Soci anunciant: ☐ 45 € per any

Domiciliació bancària pel cobrament de la quota:

Banc o caixa: _____ Codi compte corrent (C.C.C): _____

Data: _____ de _____ de _____

CENTRE D'ESTUDIS ARGENTONINS JAUME CLAVELL

Signatura:

(Lliureu aquesta butlleta a la seu de l'entitat o a qualsevol membre de la junta Coordinadora).